

Inhoud

1. Een Indische skyline	7
2. De oorlog werkt door	19
3. Lobbyen voor erkenning	49
4. Indische cultuur als mengcultuur	79
5. Indisch in Indische media	103
6. Herdenken en de Indische geschiedenis	129
7. Jong en Indisch	155
8. Indisch en Indo's in Indonesië	179
9. De Indische skyline opnieuw bekeken	197
Noten	207
Afkorting	237
Literatuurlijst	241
Dankwoord	249
Index	251

1. Een Indische skyline

Dit boek gaat over Indische organisaties die tussen 1980 en 2010 actief waren in Nederland en van invloed waren op het beeld dat in die periode van Indisch Nederland bestond. Het gaat als het ware over de Indische skyline. Zoals de contouren van een skyline door gebouwen bepaald worden, zo bepaalden de Indische organisaties de contouren van Indisch Nederland. Door hun activiteiten, de discussies die werden gevoerd en de manier waarop zij naar buiten traden, bepaalden die Indische organisaties het beeld dat vervolgens over dat Indisch Nederland ontstond. Zij droegen uit welke betekenis Indisch had – bijvoorbeeld in krantenartikelen of met demonstraties in verband met aan de oorlog gerelateerde schadevergoedingsclaims, of omdat er een ‘Indisch Huis’ werd gesloten. Ook zag dat Nederlandse publiek de aankondigingen van pasar malams, en de banieren en tenten van de jaarlijkse Tong Tong Fair op het Malieveld in Den Haag. Wat het Nederlandse publiek zag, waren de contouren van met name de grotere organisaties, zoals Indische belangenbehartigers, Indische media en Indische cultuurondernemers.

Het beeld van Indisch Nederland dat in dit boek wordt geschetst, wordt echter niet alleen van buitenaf bekeken. Een belangrijke basis voor deze studie vormen namelijk diverse interviews die tussen 2005 en 2009 werden afgenomen met mensen die actief waren in Indische organisaties.¹ Dat gebeurde in het kader van het Indisch Knooppunt, een project dat door de Stichting Het Gebaar werd gesubsidieerd. Met Het Gebaar, zoals de verschillende regelingen uitgevoerd door de stichting werden aangeduid, wilde de Nederlandse regering aan het begin van deze eeuw een blijk van erkenning geven aan de slachtoffers van de zeer complexe oorlogssituatie in Indië, die ook nog eens kil waren ontvangen in Nederland. Naast individuele uitkeringen werden ook collectieve projecten gesubsidieerd, waaronder het Indisch Knooppunt.

De interviews hadden als thema waarom de geïnterviewden actief waren in Indische organisaties, en wat zij ermee wilden bereiken. Oorspronkelijk was het idee om, met deze interviews als uitgangspunt, een historiografie van Indische organisaties te schrijven, maar dat bleek minder gemakkelijk dan gedacht. Een inventarisatie van de historicus Ulbe Bosma leverde 338 Indische organisaties op die sinds de jaren vijftig hadden bestaan,² uiteenlopend van verenigingen die zich vooral toelegden op het organiseren van reünies of gezellige avonden, tot organisaties die opkwamen voor de belangen van specifieke groepen of zich richtten op het uitdragen van de Indische cultuur. Het was onmogelijk om een complete geschiedenis van zo'n grote hoeveelheid organisaties te schrijven. Door de interviews van het Indisch Knooppunt als uitgangspunt te nemen, concentreert dit boek zich op de periode waarin de meeste geïnterviewden actief waren: 1980 tot 2010.

Kortom, dit boek gaat over wat in metaforische neonletters op de 'gebouwen van Indische organisaties' werd geschreven als gevolg van interne discussies en hun communicatie daarover naar buiten toe. Hoe zag het samenspel eruit tussen de verschillende organisaties, wat wilden zij zelf uitstralen en wat zag de buitenwereld? Wie deed mee in de organisaties en wat waren de spelregels? Wat was de invloed van overheidssubsidies? Welke conflicten deden zich voor bij het verstrekken van deze subsidies?

Dit is niet de eerste studie die over Indisch Nederland verschijnt. In het eerste decennium van deze eeuw verscheen al een reeks publicaties. Wat voegt dit boek toe aan eerdere studies? Tussen 2001 en 2004 verschenen de drie volumineuze resultaten van het onderzoeksprogramma 'De Geschiedenis van Indische Nederlanders'.³ Deze serie was min of meer het resultaat van de wens van Indisch Nederland om zelf zijn geschiedenis te schrijven; in hoofdstuk 6 wordt hier verder op ingegaan. In de publicaties worden de grote lijnen van de Indische geschiedenis beschreven, vanaf de oud-koloniale tijd tot 1995. De nadruk ligt

op de veranderende positie van Indische Nederlanders in de opeenvolgende perioden. Organisaties komen aan bod, maar de functies van verschillende Indische organisaties worden niet expliciet beschreven en vergeleken. *Een Indische skyline; Indische organisaties 1980-2010* sluit wat periodisering aan op de publicatie van de historicus Wim Willems (2001), die over de migratie naar Nederland schreef. In zijn studie is echter weinig expliciete aandacht voor Indische organisaties; verreweg de meeste organisaties die in *Een Indische skyline* worden besproken komen niet aan de orde in de studie van Willems.

Een tweede relevante serie publicaties, die het licht zag tussen 2008 en 2010, was het resultaat van het onderzoeksprogramma 'Bringing History Home', waarin de geschiedenis van Indische Nederlanders in een breder, postkoloniaal perspectief werd geplaatst.⁴ Indische organisaties komen in deze publicaties uitdrukkelijk aan de orde, echter niet zo gedetailleerd als in mijn studie. De historicus Ulbe Bosma (2009) benaderde de organisaties vooral kwantitatief en schetste zo ontstaanspatronen en de rol die de organisaties speelden in integratieprocessen. *Een Indische skyline* is een kwalitatieve aanvulling op dit werk. Historicus Gert Oostindie (2010) vergeleek op zijn beurt hoe verschillende groepen postkoloniale migranten met hun geschiedenis omgingen, en hoe zij een plek in de Nederlandse samenleving verwierven. Indische Nederlanders en hun organisaties waren daar een onderdeel van. Ook op het werk van Oostindie is mijn studie een aanvulling, namelijk een verdere inkleuring van de Indische organisaties. Het meest sluit *Een Indische skyline* aan bij de studie van de antropologe Lizzy van Leeuwen (2008). Zij analyseerde ontwikkelingen en thema's rond Indische cultuur en identiteit over een periode van zestig jaar. Een aantal processen en thema's die zij beschreef, komen ook in mijn studie aan de orde, maar dan bekeken vanuit Indische organisaties en met oog voor wat die ontwikkelingen betekenden voor de contouren van Indisch Nederland. *Een Indische skyline* voegt in die zin een dimensie toe aan het werk van Van Leeuwen.

Het eerdergenoemde Het Gebaar resulteerde ook in een serie nieuwe publicaties. Naast de al genoemde individuele uitkeringen en de collectieve projecten werd ook een zogeheten Breed Historisch Onderzoek uitgevoerd door het Nederlands Instituut voor Oorlogsdocumentatie (NIOD). Zowel het NIOD-onderzoek als de projectsubsidies resulteerden in de nodige publicaties waarin Indisch Nederland centraal stond.⁵ Twee publicaties van het Breed Historisch Onderzoek die betrekking hadden op de manier waarop de Nederlandse overheid de oorlogsschade afhandelde, komen later uitgebreid aan de orde. Veel andere publicaties die werden gerealiseerd door Het Gebaar waren vooral beschrijvend van aard. Een van die uitzonderingen was de wetenschappelijke studie van Marlene de Vries *Indisch is een gevoel* (2009). Haar studie gaat over de intergenerationele overdracht van wat Indisch zou zijn. *Een Indische skyline* bekijkt dit fenomeen vanuit een institutioneel perspectief. Als laatste moet nog *Bitterzoet Indië* van cultuurwetenschapper Pamela Pattynama (2014) worden genoemd. Met dit boek nam Pattynama afscheid als bijzonder hoogleraar koloniale literatuur- en cultuurgeschiedenis. In *Bitterzoet Indië* beschreef zij hoe Indië al dan niet voortleefde in films, foto's en literatuur. De door haar beschreven culturele en literaire werken en de discussies daarover vormen als het ware het decor voor *Een Indische skyline*.

Wie of wat is 'Indisch Nederland'

In deze studie gebruik ik de term 'Indisch Nederland' en niet 'Indische gemeenschap'. De reden is dat er onder de achterbanen van de Indische organisaties grote etnische en historische verschillen bestonden en bestaan. De groep die hier onder 'Indisch Nederland' wordt begrepen, was zo gemêleerd dat het te simpel is om van één gemeenschap te spreken. Willems (2001) sprak van een Indische lotsgemeenschap, waarmee hij de nadruk legde op de gedeelde ervaringen van mensen met een Indisch

verleden. Hij wees erop dat die gedeelde ervaring in Indië een belangrijke rol speelde in de vorming van een Indisch groepsbewustzijn.⁶ Hoewel lotsgemeenschap een interessante term is, is deze aanduiding voor deze studie minder geschikt omdat zij te veel nadruk legt op de gedeelde ervaring, terwijl juist de verschillen in ervaring aanleiding waren om eigen organisaties op te zetten.

Verschillen in ervaringen en afkomst zorgden binnen de Indische groep voor de vorming van subgroepen. Een van de belangrijkste verschillen was het verschil tussen 'totoks' en Indo's, of Indo-Europeanen. De Indo-Europeaan had een etnisch gemengde achtergrond en Europese en Indonesische (en/of Chinese) voorouders. De totok had alleen Europese voorouders, ook al hadden die meerdere generaties in Indië gewoond. Het waren meestal de Europeanen die tot de top van de koloniale elite behoorden; toegang tot die top was slechts voor een kleine groep Indo's weggelegd. In de periode 1980-2010 waren de verhoudingen uit de koloniale tijd nog steeds voelbaar in de relatie tussen totoks en Indo's.

De sociale verhoudingen uit de koloniale samenleving kregen een extra lading tijdens de Japanse bezetting en de daaropvolgende Indonesische revolutie. Tijdens de Japanse bezetting werden de meeste Europeanen geïnterneerd. Japan anticipeerde erop dat de Indo's zouden kiezen voor hun Aziatische achtergrond en dus loyaal aan Japan zouden zijn. Een grote groep Indo's werd daarom niet geïnterneerd. De druk op hen om zich loyaler tegenover de Japanners op te stellen werd steeds groter. Na de Japanse capitulatie en het uitbreken van de Indonesische vrijheidstrijd in augustus 1945 werd de positie van de Indo's op een andere manier problematisch. De Indonesische nationalistten beschouwden de Indo's als Europeanen, en daarmee als tegenstanders van de Indonesische onafhankelijkheid. Velen werden toen slachtoffer van geweld van Indonesische zijde. Ook Europeanen werden slachtoffer van het geweld van de Indonesische nationalistten, maar de oorlogservaringen van Indo's en totoks liepen behoorlijk uit elkaar.

Binnen de Indo-Europese groep speelden in Indië etnische verschillen en verschillen tussen de sociaal-economische positie ook een rol. Er werd onderscheid gemaakt tussen de zogenaamde grote en kleine 'boengs' (*boeng* is een Indonesische term voor 'oudere broer, kameraad'). Met de kleine boeng werd verwezen naar de armere en kwetsbare Indo. Ook later in Nederland speelden deze verschillen nog een rol.

Een onderscheid van een geheel andere orde was het verschil in de periode waarin, en reden waarom, Indische Nederlanders naar Nederland waren gekomen. Ellemers en Vaillant (1985) onderscheidden vijf migratiegolven, beginnend met de mensen die tussen 1945 en 1949 naar Nederland kwamen om te herstellen van de oorlogsverschikkingen tijdens de Japanse bezetting en het begin van de Indonesische revolutie.⁷ In 1950 en 1951, kort na de soevereiniteitsoverdracht, volgde een tweede migratiegolf. Vooral oud-ambtenaren, militairen van het inmiddels opgeheven koloniale leger en Indo-Europeanen die geen toekomst in Indonesië zagen, migreerden naar Nederland. Tussen 1952 en 1957 waren het voornamelijk personen die niet eerder weg konden gaan vanwege hun financiële situatie, of omdat hun werkgever hen nog nodig had in Indonesië, die de oversteek maakten, evenals een grote groep Indo-Europeanen. Deze laatste groep had er in eerste instantie voor gekozen om in Indonesië te blijven, maar had daar ervaren dat de Indonesische samenleving steeds vijandiger tegenover Indo's kwam te staan. Een nieuw exodus richting Nederland ontstond nadat de Indonesische president Soekarno in december 1957 verklaarde dat alle Nederlanders Indonesië dienden te verlaten, en Nederlandse bedrijven vervolgens werden genationaliseerd. Blijvende politieke spanningen in verband met Nederlands Nieuw-Guinea, dat buiten de dekolonisatie was gehouden terwijl Indonesië aanspraak maakte op dat deel van voormalig Nederlands-Indië, zorgden voor een blijvende stroom migranten richting Nederland. In 1962 en 1963 ontstond een laatste migratiegolf vanuit Nederlands Nieuw-Guinea als gevolg van de overdracht van het laatste koloniale grondgebied in Azië aan Indonesië. Vanaf 1964 bleef een kleine stroom migranten uit Indonesië naar Nederland komen.

Ongeveer 60% van de mensen die na de soevereiniteits-overdracht naar Nederland kwamen, waren zogenaamde spijtoptanten: mensen die in eerste instantie kozen voor het Indonesische staatsburgerschap, maar daar spijt van kregen en hun vroegere Nederlanderschap terugvroegen. Na 1968 kwamen vooral Indonesiërs die om politieke redenen Indonesië verlieten naar Nederland. Al vanaf het begin migreerden Indische Nederlanders door naar de immigratielanden Australië, Verenigde Staten en Canada; een kleine groep reisde door naar Brazilië. De kansen om naar deze landen te migreren waren niet voor alle Indische Nederlanders hetzelfde. Omdat in de meeste landen een *colour bar* werd gehanteerd (officieel dan wel onofficieel) was doormigratie voor Indo-Europeanen moeilijker dan voor totoks.⁸

Naast de verschillen in oorlogs- en migratie-ervaring deelden de mensen die ik in dit boek tot Indisch Nederland reken ook enkele ervaringen. Om te beginnen was er de relatie met Indië, waar hun (groot)ouders of zijzelf hadden gewoond. Veel Indische Nederlanders van de eerste generatie deelden ook dat zij zich in Nederland 'niet welkom' en onbegrepen voelden. Deze gedeelde 'Indië-ervaring' was evident voor de eerste generatie, voor hen die zelf in Indië hadden geleefd. Genuanceerder lag dat voor hun kinderen. Voor hen liepen de ervaringen en de betekenis van de gedeelde Indische geschiedenis uit elkaar, mede omdat veel Indische Nederlanders met Nederlanders huwden. De kinderen hadden geen eigen Indië-ervaring; voor hen waren familiegeschiedenissen relevant. Een Indië-connectie was makkelijker te leggen als ergens in de stamboom familieleden met Indonesische wortels aan te wijzen waren. Voor kinderen van Indo-Europeanen speelde hun Indische identiteit sterker dan voor kinderen van totoks, ook al hadden hun voorouders generaties lang in Indië gewoond. Zij konden bovendien makkelijker opgaan in de Nederlandse samenleving.

In de schaduw van Indisch Nederland speelden nog twee groepen een rol als potentiële achterban of als deelnemer aan Indische organisaties. Dat waren de Nederlandse Indiëveteranen, die tussen

1945 en 1949 als militair naar Indonesië waren uitgezonden, en de Molukkers.

Het grootste deel van de Molukkers kwam in 1951 naar Nederland. Het betrof een groep ex-KNIL-militairen en hun gezinnen – in totaal 12.500 personen. Zij kwamen naar Nederland omdat hun demobilisatie uit het KNIL doorkruist werd door de proclamatie, in 1950, van de Republiek Maluku Selatan (RMS, Vrije Zuid-Molukse Republiek) op de Molukken. Omdat Nederland verantwoordelijk was voor de Molukse KNIL-militairen die tijdens de RMS-proclamatie nog niet uit het KNIL waren afgevoerd, en er geen overeenstemming kon worden bereikt over waar en hoe ze dan wel konden afvloeien, werden ze naar Nederland gebracht. Het idee was dat hun verblijf tijdelijk zou zijn; daarom werden deze Molukkers eerst in aparte woonoord en later in woonwijken gehuisvest. Uiteindelijk bleek hun verblijf permanent te zijn.⁹ Omdat deze Molukkers ook uit Indië kwamen, en in een aantal opzichten vergelijkbare ervaringen hadden als de Indische Nederlanders, werden ze in de periode die in dit boek centraal staat door enkele Indische organisaties ontdekt als een nieuwe doelgroep. Om twee redenen worden de KNIL-militairen, Molukkers die dienden bij de marine en hun nazaten in deze studie niet tot Indisch Nederland gerekend.¹⁰ Ten eerste omdat hun migratiegeschiedenis heel anders was dan die van de Indische Nederlanders, zowel de Indo-Europeanen als de totoks. En ten tweede omdat de meeste Indische organisaties hen op zijn hoogst slechts gedeeltelijk als doelgroep beschouwden; waar organisaties dat wel deden, werden Molukkers gezien als een aparte doelgroep. Individuele Molukkers die al in Indië deel uitmaakten van de koloniale elite en in de jaren vijftig samen met de Indische Nederlanders naar Nederland kwamen, worden uiteraard wel tot Indisch Nederland gerekend.

De tweede groep die zich op de achtergrond soms verbonden voelde met Indisch Nederland bestond uit Indiëveteranen. Tussen 1945 en 1949 werden circa 130.000 militairen vanuit Nederland naar Indië gestuurd. Dit waren eerst oorlogsvrijwilligers die zich hadden gemeld om Nederland van de Duitsers te bevrijden maar

vervolgens werden uitgezonden om de 'rust en orde' in Indië te herstellen. Later werden ook Nederlandse dienstplichtigen naar Indië gestuurd. Hoewel het al snel duidelijk was dat van herstel van de koloniale macht geen sprake meer kon zijn, werden in 1947 en 1948 twee militaire acties uitgevoerd. De periode in Indië was voor de meeste uitgezonden militairen een ingrijpende ervaring, die hen met Indonesië verbond. Het maakte hen daarmee partij in de discussies over de 'Indische geschiedenis', met name als het ging over de dekolonisatie.¹¹

De opzet van dit boek

In de volgende hoofdstukken wordt de 'Indische skyline' beschreven zoals die zich tussen grofweg 1980 en 2010 aftekende. Het is een blik van buitenaf, waarbij de keuze is gemaakt om organisaties uit te lichten die een belangrijke rol speelden, en dus het meest 'contour' gaven aan de skyline. Door te focussen op organisaties die een beeld schetsten naar de buitenwereld (naar 'niet-Indisch Nederland') toe, komen meerdere organisaties niet aan bod. De Indische verzorgingstehuizen voor Indische (en Molukse) ouderen, de *koempoelans* (bijeenkomsten waar Indische Nederlanders elkaar ontmoetten) en de reünies van scholen uit Indië of van interneringskampen blijven bijvoorbeeld buiten beschouwing. Zij waren minder bepalend voor de skyline van Indisch Nederland.

De opzet van dit boek ziet er als volgt uit. In het volgende – tweede – hoofdstuk staan de organisaties centraal die begin jaren tachtig werden opgericht voor en door mensen die de oorlog als kind hadden meegemaakt of die direct na de oorlog waren geboren. Duidelijk wordt hoe verschillen tussen oorlogservaringen leidend zijn voor de manier van organiseren, en hoe die onderlinge verschillen samenwerking bemoeilijken. Het scherpst zijn de tegenstellingen waar deze verschillen in oorlogservaring samenvallen met etnische verschillen, zoals het geval is in de

relatie tussen Indo's en totoks; of als het gaat om kinderen van Japanse vaders. Dat psychische problemen die te maken hadden met oorlogservaring centraal stonden in de organisaties zorgde voor een sterke beeldvorming van Indische Nederlanders als slachtoffers.

In het derde hoofdstuk verplaatst de aandacht zich naar belangenbehartiging vanuit Indisch Nederland. Begin jaren negentig ontstond het Indisch Platform (IP) als 'Indisch inspraakorgaan' voor de Nederlandse overheid. Besproken wordt hoe met het IP een langgekoesterde wens van Indisch Nederland om inspraak te krijgen in vervulling ging op het moment dat de Nederlandse overheid daar ook behoefte aan kreeg. Aan de orde komt ook hoe, na enkele successen rond de eeuwwisseling, het IP weer op een zijspoor kwam te staan toen de urgentie voor Indische inspraak bij de overheid verdween. Ook bij het IP gingen veel van de discussies over oorlogsgerelateerde kwesties: met name materiële genoegdoening en erkenning van oorlogsschade en -slachtofferschap.

Als tegenwicht voor de focus op oorlog komen in het vierde hoofdstuk de cultuurondernemers aan bod. Zij dragen bij tot een ander, minder beladen beeld van Indisch Nederland. Besproken wordt waarom Indische Nederlanders organisaties opzetten die zich bezighouden met Indische cultuur, en wat die Indische cultuur volgens hen inhoudt. Slechts enkele organisaties gaan voor hun interpretatie van wat Indisch is op zoek naar nieuwe impulsen; de meeste organisaties herhalen wat anderen al doen. Indische identiteit of cultuur zoals deze door de culturele organisaties wordt uitgedragen, heeft een sterke nostalgische dimensie, en heeft vooral betrekking op Indo-Europeanen.

In het vijfde hoofdstuk wordt, in het verlengde van mijn discussie over de rol van cultuurondernemers, gekeken naar de rol die Indische media spelen in het formuleren en uitdragen van een Indische identiteit. De belangrijkste cultuurondernemer, de Tong Tong Fair, en het grootste Indische tijdschrift, *Moesson*, komen voort uit dezelfde Tong Tong-beweging van de jaren vijftig. Dit hoofdstuk wordt daarom in belangrijke mate gedragen

door een beschrijving van het blad *Moesson*. De geschiedenis van het blad laat zien dat het begrip 'Indisch' tot begin jaren tachtig vooral werd uitgelegd in termen van koloniale nostalgie; later groeide het tijdschrift uit tot een Indisch medium dat vooral 'inclusief' werd.

In de eerste vijf hoofdstukken zal op meerdere plaatsen iets gezegd worden over de ambivalente relatie tussen Indisch Nederland en Nederland, en over de manier waarop de Indische geschiedenis in Nederland verteld wordt. In het zesde hoofdstuk staat die Indische geschiedenis centraal. In dit hoofdstuk gaat het over twee soorten organisaties: organisaties die de bestaande geschiedschrijving bekritisieren en vinden dat Indisch Nederland zijn geschiedenis het beste zelf kan verwoorden, en organisaties die zich bezighouden met het herdenken van de oorlog en met de Indische Huizen die werden opgericht als herinneringscentra. Opnieuw gaat het om een 'strijd om erkenning'.

Tussen 1980 en 2010 werden meerdere organisaties opgericht die zich speciaal op 'Indische jongeren' richtten. Met name de Indische jongerenorganisaties die rond de eeuwwisseling ontstonden, zochten naar een andere invulling van het begrip 'Indisch' dan de gevestigde Indische organisaties. Over deze Indische jongerenorganisaties gaat hoofdstuk 7. Dit hoofdstuk maakt duidelijk dat politieke of ideologische overwegingen om naar een 'ander Indisch geluid' te zoeken, waarvan sprake was in de jaren tachtig, in het begin van deze eeuw geen bestaansrecht meer hadden. De zoektochten naar wat men onder 'Indisch' zou kunnen verstaan zijn steeds vrijblijvender geworden.

In het achtste hoofdstuk komen initiatieven aan de orde die bruggen slaan naar Indo-Europeanen die in Indonesië wonen. Niet iedereen die naar Nederland wilde komen, is daarin geslaagd, en al vanaf de jaren vijftig werd vanuit Nederland materiële steun gegeven aan de 'achtergebleven Indo's'. Deze groep, de zogeheten warga negara's, figureren in een aantal discussies tussen het IP en de Nederlandse regering, met name waar het gaat om genoegdoening. De organisaties die materiële steun aan Indo-Europeanen in Indonesië verlenen, horen daarom ook

thuis in een verhaal over de contouren van Indisch Nederland. Uit dit hoofdstuk zal duidelijk worden dat in die relatie de oude, koloniale relaties nog voortduren.

In het laatste, concluderende hoofdstuk worden de lijnen uit de verschillende hoofdstukken bij elkaar getrokken. Bekeken zal worden welke keuzes om welke redenen zijn gemaakt, en wat dat betekende voor de beeldvorming over Indisch Nederland. De samenhang tussen de Indische thema's die door de uiteenlopende organisaties werden uitgedragen vormt de Indische skyline: de contouren van Indisch Nederland zoals die zich tussen 1980 en 2010 aftekenden. Omdat een deel van de besproken organisaties inmiddels niet meer bestaat, eindigen de conclusies met een korte vooruitblik naar veranderingen in de contouren van Indisch Nederland.